

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНФОРМАТИКИ

У статті здійснено аналіз компонентів структури професійної мобільності в науково-педагогічній літературі. Автором визначено структурні компоненти професійної мобільності викладача інформатики.

Ключові слова: професійна мобільність викладача інформатики, структура професійної мобільності викладача інформатики.

Т. Павлиш. Структура професійної мобільності викладача інформатики. В статті здійснено аналіз компонентів структури професійної мобільності викладача інформатики в науково-педагогічній літературі. Автором визначено структурні компоненти професійної мобільності викладача інформатики.

Ключевые слова: профессиональная мобильность преподавателя информатики, структура профессиональной мобильности преподавателя информатики.

T. Pavlish. The structure of professional mobility of teachers. The article presents the analysis of the components of the structure of professional mobility in scientific and pedagogical literature. The author identified structural components of professional mobility of teachers.

Key words: professional mobility of teachers, the structure of professional mobility of teachers.

Мета: виділити основні компоненти професійної мобільності викладача інформатики.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Пріоритетна увага в реформуванні професійної освіти надається підготовці професійно мобільних фахівців, здатних до саморозвитку, опанування та впровадження наукоємних й інформаційних технологій, конкурентоздатних на ринку праці. Таких може підготувати тільки професійно мобільний вик-

ладач з якісно новим рівнем професійного розвитку, з іншим способом мислення, поведінки та діяльності, ставленням до себе і до студентів, готовим для нового досвіду, інноваційних змін у педагогічній діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що структура професійної мобільності розкрита в багатьох наукових дослідженнях як вітчизняних, так і закордонних учених: в процесі формування майбутніх фахівців (В. Дюніна, Д. Череднік, Є. Іванченко, І. Хом'юк, Л. Вороновська, Л. Горюнова, Л. Сушенцева, О. Акулов, О. Демет'єва, С. Даньшева, С. Савицький, Ю. Журавльов), інженерів (С. Капліна), держслужбовців (І. Шпекторенко), особистості (С. Пілецька), соціальних працівників (Т. Гордєєва), педагогів (Б. Ігошев, О. Нікітіна, Р. Пріма), викладачів ВНЗ (В. Грицько, І. Хорєв), педагога в системі додаткової освіти (Л. Амірова), соціальних педагогів (О. Безпалько), педагога (С. Желтова), викладачів коледжу (С. Морозова) та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що більшість досліджень науковців орієнтовані на формування професійної мобільності фахівців, зокрема й викладачів. Тому ми вважали за доцільне вивчити роботи авторів, щодо формування та розвитку професійної мобільності, оскільки окремі аспекти можуть знайти своє відображення при визначенні структури професійної мобільності викладачів інформатики в коледжі.

Аналізуючи монографічні та дисертаційні дослідження науковців, ми дійшли висновку, що більшості авторів розглядають структуру професійної мобільності на основі компетентнісного підходу та змісту професійної діяльності, а також особистісних якостей, які притаманні професійно мобільному фахівцю.

Досліджуючи професійну мобільність майбутніх фахівців комунального господарства, Л. Вороновська розглядає структуру професійної мобільності у двох аспектах: особистісному, який складається з мотиваційного, регулятивного, комунікативного компонентів,

та діяльнісному, який містить когнітивно-інформативний та організаційний компоненти [3, 76]. Особистісний аспект професійної мобільності, на думку науковця, передбачає якісну характеристику майбутнього фахівця відповідно до змісту професійної мобільності (мотивації, регуляції виявлення психічних процесів, комунікативних особливостей); діяльнісний – компоненти професійної мобільності, що виявляють динамічні перетворення особистості, спричинені актуалізацією потреби в мобільності (когнітивність, активність, адаптивність); мотиваційний включає систему мотивів, цілей, потреб у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті, ціннісні установки щодо самоактуалізації у професійній діяльності, потреби в оволодінні ефективними способами її організації, у підвищенні професійної освіти чи потреби у зміні професії у зв'язку з незадоволеністю зробленим вибором, прагнення до ефективного кар'єрного росту, що сприяє формуванню інтересу до професійної діяльності, до отримання професійно значущих знань і створює психологічні умови, що спонукають особистість до продуктивного і творчого виконання обов'язків, професійних функцій у процесі діяльності, до зміни видів чи сфер діяльності в динамічному професійному просторі; регулятивний - передбачає здійснення емоційно-вольових процесів, обумовлює системний і цілеспрямований характер формування, розвитку і оптимального використання потенціалу особистості і забезпечує здатність особистості до саморегуляції діяльності, самоконтролю. До регулятивного компонента науковець відносить також рефлексію, що розвивається при виконанні дій контролю та оцінки професійної діяльності й супроводжується емоційними переживаннями; комунікативний компонент включає поняття про цілі, мотиви, засоби і стимули спілкування, вміння чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, передавати інформацію, організувати й підтримувати діалог, користуватися вербальними і невербальними засобами передачі інформації. Він передбачає комуніка-

бельність, обізнаність у діловому етикеті й культурі мовлення, вміння слухати, надати професійну консультацію і реалізується у професійному спілкуванні та взаємодії з іншими людьми; когнітивно-інформативний компонент означає актуалізацію у професійній діяльності когнітивних процесів - сприймання, пам'яті, уваги, мислення, уяви, здібності досліджувати, системно описувати й пояснювати з позицій сучасної науки проблеми, що постають перед фахівцем; забезпечує використання сучасного знання для ефективного формування і реалізації творчого потенціалу фахівця у професійній діяльності. Цей компонент включає професійну грамотність, професійні вміння і навички, навчальний і життєвий досвід, креативність, що виявляється у творчому перетворенні нормативно заданої діяльності; організаційний компонент - вміння організувати, структурувати, раціоналізувати професійну діяльність у професійній сфері, вміння аналізувати, проектувати та прогнозувати результати й наслідки дій, направлених на вирішення конкретних професійних завдань та досягнення цілей професійного плану; здатність організувати діяльність колективу; здатність критично оцінювати запропоновані варіанти управлінських рішень та обґрунтувати пропозиції щодо їх удосконалення з урахуванням критеріїв ефективності й можливих наслідків.

Ми погоджуємося з думкою Л. Сушенцевої, яка у структурі професійної мобільності виділяє "найбільш значущі, визначальні складові: когнітивну, що представляє собою базові, універсальні, фундаментальні, які не піддаються швидко старінню знання з тих галузей, які виділяються як сфери ключових компетенцій для певного виду професійної діяльності; процесуально-діяльну, що забезпечує вміння оперативно і гнучко застосовувати у практичній діяльності свої знання, розв'язувати будь-які професійні завдання оптимальним і найбільш ефективним способом; організаційно-діяльну, основу якої становить здатність до самоорганізації, саморозвитку, що забезпечує кваліфікованому робітнику вміння постійно оновлювати свій арсенал знань і способів діяльності, організувати внутрішні й зовнішні ресурси, необхідні для розв'язання конкретного професійного завдання" [10, 197]. Як вважає науковець, важливе місце у структурі професійної мобільності належить сформованості ключових компетенцій, які можуть проявлятися як са-

мостійні (особистісні) якості або як складові загальної професійної кваліфікації, готовності особистості до професійної мобільності, професійної й соціальної активності.

Нам імпонує позиція І. Шпекторенко, який виділяє дві системи у структурі професійної мобільності: перша складається з певних стійких процесів, які тривають у професійному середовищі та розвитку спеціаліста, у котрому розвивається мобільність, і друга - з професійно мобільних якостей особистості, які визначають мобільність і розвиваються під час перебування у певному професійному середовищі. До процесів, що впливають на професійну мобільність дослідниця відносить: професійну орієнтацію; професійне самовизначення; професійний відбір; професійне середовище; професійну адаптацію; професійну мотивацію; професійну активізацію; професійну освіту; професійне виховання. Професійно мобільними якостями державного службовця виділяє: сформовані професійні наміри, професійний поклик, професійні інтереси, професійні зазіхання; професійну спрямованість особи (професійна установка, професійна гнучкість, професійна відкритість); професійна працездатність; професійна придатність як сполучення вказаних вище якостей; професійна навченість; професійний досвід; професійну культуру; професійну задоволеність; професійну компетентність (знання, вміння, навички) як синтетичну якість управління [13, 469-471].

Є. Іванченко, у структурі професійної мобільності майбутніх економістів виокремлює три компоненти: соціологічний, психологічний та економічний, які, у свою чергу, складаються зі здатностей, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою, якостей, необхідних для професійно мобільного економіста; і дві групи факторів: об'єктивні, до яких належать технічні, економічні, демографічні, організаційні та соціальні, та суб'єктивні, які містять ставлення індивіда до професійної мобільності, обумовлене його потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями [6, 18].

У ході дослідження професійної мобільності майбутніх педагогів О. Нікітіна дійшла висновку, що професійна мобільність залежить від багатьох чинників, рівня освіченості, комунікативної та професійної компетентності, діловитості, професійної інтуїції, цінностей і смислів життя, моральних установок і здатності до прогнозування, соціальної

мобільності, життєвого і професійного досвіду.

Готовність до професійної мобільності передбачає не стільки вміння проявляти професійні здібності, скільки вміння мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід з ситуації утруднення, забезпечити задоволення потреб, ціннісних орієнтацій та позитивну зміну професійно-особистісної позиції [9, 17].

Проводячи дослідження професійної мобільності майбутнього інженера, І. Хом'юк виділяє у її структурі наступні компоненти: професійно-мотиваційний компонент включає мотиви, мету, потреби у професійному навчанні, удосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки актуалізації в професійній діяльності. Він припускає наявність інтересу до професійної діяльності, який характеризує потребу людини у знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності; когнітивний компонент розкривається як наявність знань і здатність застосовувати їх у професійній діяльності, передбачає сформованість сукупності теоретичних та практичних знань. Разом з тим когнітивний компонент повинен забезпечити вільне володіння майбутнім інженером вміннями опрацювання інформації та роботи з інформаційними об'єктами, які відповідно впливають на навички вдосконалення професійних знань й умінь; діяльнісний компонент - сукупність умінь, навичок, які актуалізуються у процесі здійснення професійної діяльності. У зв'язку з цим сформованість діяльнісного компонента професійної мобільності майбутніх інженерів сприятиме їх мобільності у виконанні професійних функцій, що реалізовуватимуться завдяки комплексу умінь, навичок способів дій, набутих у процесі професійної підготовки у ВНЗ [11].

На думку С. Капліної, професійна мобільність включає сукупність базових компонентів професійної культури (ключові компетенції і кваліфікації) і професійної компетентності (високий інтелект, креативні здібності, професіоналізм). Виділені компоненти об'єднані наявністю професійного змісту, орієнтацією на людину і потреби суспільства [7, 14].

О. Акулов, досліджуючи професійну мобільність стосовно курсанта військового вишу, у структурі професійної мобільності військового фахівця виділяє дві складові: суб'єкту професійну мобільність та соціальну професій-

ну мобільність. Суб'єктна професійна мобільність включає: мотиваційно-вольовий компонент – цілеспрямованість, упевненість у собі, наполегливість у подоланні труднощів, відповідальність, прагнення до самовдосконалення, ініціативність і рішучість у прийнятті рішень, стресостійкість, самоконтроль; когнітивний компонент – сформованість професійних знань і готовність до постійного їх поповнення; діяльнісний компонент – уміння логічно структурувати поставлені командирами завдання, узгоджено працювати в команді, самостійно приймати обґрунтовані рішення, цілеспрямовано керувати активністю інших. Соціальна професійна мобільність виявляється у сукупності соціокультурного, комунікативного та адаптивного компонентів [1, 8].

На відміну від інших науковців, В. Дюніна виокремила наступні компоненти професійної мобільності фахівців у галузі інформаційних і комунікаційних технологій: готовність (потреба успішно виконувати задачу, інтерес до майбутньої професійної діяльності, володіння способами і прийомами виконання дій, які дозволяють зрозуміти суть проблеми, яка постає, і на цій основі конструювати та продуктивно вирішувати конкретні професійні задачі у сфері інформатизації, інформаційних і комунікаційних технологій); знання (знання функціональних можливостей сучасних технологій, які застосовують у професійній діяльності; знання особливостей використання сучасних програмних продуктів і пакетів прикладних програм у предметній галузі задачі, яку вирішують; знання перспективи розвитку інформаційних технологій); уміння (обирати оптимальні способи обробки інформації для вирішення професійних задач; адаптувати й застосовувати засвоєні способи ви-

рішення задач однієї предметної галузі для рішення задач іншої предметної галузі; прогнозувати можливі модифікації поставленої задачі з урахуванням потреб предметної галузі в цілому й окремо замовника); досвід (досвід роботи з різними інформаційно-комунікаційними технологіями; досвід побудови алгоритму вирішення поставленої задачі з урахуванням можливої подальшої модифікації і доповнення технічного завдання); взаємозв'язки: розуміння необхідності швидкого та якісного засвоєння нових інформаційних і комунікаційних технологій) [5, 14]. Компонентами формування професійної мобільності науковець вважає: мотиваційно-ціннісний (формування мотиваційної і ціннісно-сислової складової професійної мобільності), структурно-змістовний (формування когнітивної складової професійної мобільності), організаційно-діяльнісний (формування діяльнісної складової професійної мобільності), аналітико-корекційний (аналіз і корекція процесу формування когнітивної і діяльнісної складової професійної мобільності).

Розглядаючи професійну мобільність педагогів, Л. Амірова, Б. Ігошев, С. Морозова, В. Гринько, виділяють певні якості особистості, що вказують на професійну мобільність: активність, готовність до перетворення, адаптивність, креативність, установка на інноваційну діяльність, рефлексивність, комунікативність.

Вивчення питання мобільності дозволило Л. Аміровій визначити у структурі професійної мобільності педагогів чотири компоненти: активність, готовність, адаптивність і креативність [2, 37].

Досліджуючи психологічні засади розвитку професійної мобільності викладача вищої школи, В. Гринько виділяє декілька підходів щодо вивчення профес-

ійної мобільності: якість особистості, що забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетентностей; діяльність людини, що детермінована подіями, які змінюють середовище, результатом чого виступає її самореалізація у професії й житті; процес перетворення людиною самої себе й оточуючого її професійного й життєвого середовища; механізм адаптації, який дозволяє керувати ресурсами суб'єктності і професійної поведінкою [4, 48]. На думку науковця, кожна з цих складових містить у собі підструктури, розвиток яких, зрештою, і формує їх.

С. Морозова наголошує, що професійна мобільність є необхідною умовою інноваційного розвитку коледжу і в її структуру входить п'ять ключових якостей особистості: установка на інноваційну діяльність, понаднормова професійна активність, креативність, професійно-педагогічна лабільність і рефлексивність [8, 53]. Науковець виділяє три основні компоненти в структурі професійної мобільності: когнітивний (установка на інноваційну діяльність; креативність; інтелектуальна лабільність; творча активність; поведінкова гнучкість), регулятивний (надситуативна активність; рефлексія інноваційних процесів; саморегуляція; індивідуальний стиль діяльності), комунікативний (комунікабельність; толерантність; інноваційна фасилітація, соціально-професійна перцепція).

На думку І. Хорєва, професійна мобільність викладача передбачає системне бачення його професії, володіння високого рівня узагальнення системою знань професійно-педагогічних та суміжних галузей науки, уміннями їх ефективного застосування. До складу професійної мобільності викладача ВНЗ науковець відносить три компоненти: професійно-педагогічний, соціально-психологічний та науково-дослідницький, які складаються з умінь, необхідних для професійно мобільного викладача [12, 246].

Ми вважаємо, що професійна мобільність викладача інформатики – це інтегративна якість особистості, яка поєднує: здатність гнучко реагувати на зовнішні і внутрішні умови професійного середовища, сформовану внутрішню потребу особистості у змінах, готовність до саморозвитку й підвищення рівня професіоналізму, здатність до швидкого освоєння та впровадження новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій в освітній процес.

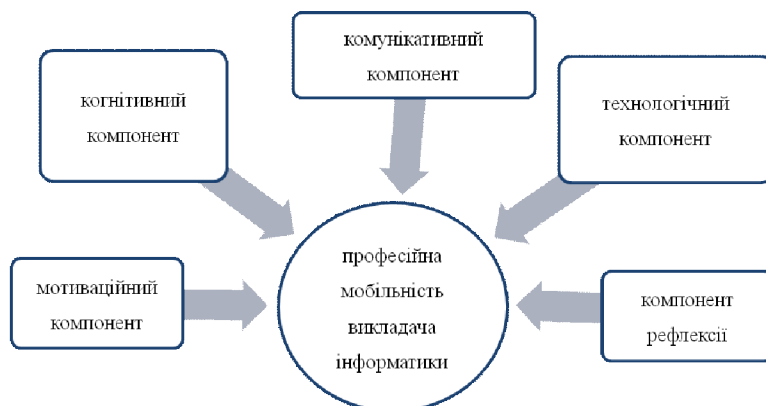

Рис 1. Структура професійної мобільності викладача інформатики у коледжі

Аналіз наукових джерел та результати власного пошуку дозволили виокремити наступні компоненти у структурі професійної мобільності викладача інформатики в коледжі.

Мотиваційний компонент передбачає прагнення викладача інформатики до високого професіоналізму, постійного професійного розвитку та самовдосконалення, створення власного іміджу, підвищення якості життя, творчості, гнучкості, успішну адаптацію до умов, що постійно змінюються.

Когнітивний компонент – знання, уміння, навички, потрібні для успішної професійної діяльності; уміння розуміти професійні завдання, оцінювати їх значимість, застосування знань у вирішенні педагогічних ситуацій; аргументоване висунення власних думок; уміння скласти й реалізувати програму особистісного саморозвитку та самоосвіти.

Комунікативний компонент – міжособистісна комунікація, уміння здійснювати обмін думками та займати діалогічну, а не монологічну позицію; гуманістичний характер спілкування з учасниками освітнього процесу; знання сутності спілкування, видів і його основних характеристик; знання і вміння застосовувати форми, методи й засоби комунікативної взаємодії, технології та прийоми впливу на студентів; наявність сформованих комунікативних умінь, використання інтерактивних методик навчання студентів у професійній діяльності.

Технологічний компонент – здатність викладача орієнтуватись в інформаційному просторі, використовувати комп'ютерні та мультимедійні засоби, володіти й оперувати інформацією відповідно до професійних потреб.

Компонент рефлексії – аналіз значимості мотивів і досягнення цільових установок, співвідношення можливостей викладача інформатики і зовнішніх умов, здатність впливати на думки інших, здатність до самовиявлення й саморозвитку, самооцінка й адекватна оцінка власних учинків, аналіз змісту самоосвіти, відповідних умінь і професійних дій, стресостійкість.

Висновки до дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Ураховуючи зазначене вище, можемо зробити висновок, що

структуру професійної мобільності науковці розглядають неоднозначно, але в дисертаційних дослідженнях знаходять своє відображення її основні структурні компоненти: висока професійна компетентність, соціальна активність, інноваційний стиль мислення фахівця, готовність до прийняття творчих рішень, потреба в постійній самоосвіті, гнучкість мислення, креативність тощо. Відмінності у структурних складових професійної мобільності дослідників обумовлені теоретичними положеннями і практичною спрямованістю.

Аналіз структурних компонентів професійної мобільності викладача інформатики дає змогу визначити подальші кроки щодо процесу розвитку професійної мобільності викладача інформатики, ефективність якого гіпотетично буде залежати від реалізації конкретних педагогічних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акулов О. Ю. Формирование профессиональной мобильности курсанта в образовательном процессе военного вуза: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук: специальность 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / О. Ю. Акулов. – Воронеж, 2016. – 24 с.
2. Амирова Л. А. Развитие профессиональной мобильности педагога в системе дополнительного образования: автореф. докт. пед. наук: 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / Л. А. Амирова. – Уфа, 2009. – 44 с.
3. Вороновська Л. П. Формування професійної мобільності майбутніх фахівців комунального господарства: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лариса Петрівна Вороновська. – Харків, 2016. – 267 с.
4. Гринько В. О. Психологічні засади розвитку професійної мобільності викладача вищої школи: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07 // Гринько Вікторія Олександрівна. – Київ, 2012. – 207 с.
5. Дюнина В. Н. Формирование профессиональной мобильности студентов информационных специальностей в техникуме: автореф. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования".

– Нижний Новгород, 2009. – 26 с.

6. Іванченко С. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: автореф. канд. пед. наук: 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / С. А. Іванченко. – Одеса, 2005. – 23 с.

7. Каплина С. Е. Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин: автореф. дис. на соиск. уч. степ. докт. пед. наук: 13.00.08 "Теория и методика профессионального образования" / С. Е. Каплина. – Чебоксары, 2008. – 47 с.

8. Морозова С. А. Профессиональная мобильность педагогов как условие инновационного развития колледжа: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. / Морозова Светлана Анатольевна. – Екатеринбург, 2013. – 188 с.

9. Никитина Е. А. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущего педагога: автореф. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" / Е. А. Никитина. – Иркутск, 2007. – 20 с.

10. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна. – К., 2012. – 440 с.

11. Хом'юк І. В. Взаємозв'язок структурних компонентів базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів [Електронний ресурс] / І. В. Хом'юк, В. В. Хом'юк // Режим доступу: <http://uchni.com.ua/informatika/1981/index.html>. – Заголовок з екрана.

12. Хорєв І. Теоретичні проблеми дослідження наукових засад професійної мобільності викладача вищої школи / І. Хорєв // Вісник Львів. ун-ту. – 2009. Вип. 25. – Ч. 3. – С. 242–249.

13. Шпекторенко І. В. Поняття та структура феномена професійної мобільності державного службовця / І. В. Шпекторенко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 467–472.

Стаття надійшла 13.01.2017 р.